

آسیب‌های استفاده از فضای مجازی بر خانواده

غزل شریفی^۱

چکیده

همانطور که مستحضر هستید مسئله آسیب‌های فضای مجازی که بر خانواده خصوصاً جوانان و نوجوانان وارد شده است، مسئله بسیار مهمی است که امروزه باید به آن توجه ویژه‌ای شود. آنچه در این پژوهش مورد بررسی و توجه قرار گرفته است، بررسی آسیب‌های فضای مجازی و خطراتی است که می‌تواند خانواده‌ها را گریبانگیر کند و آسیب‌هایی که بنیان خانواده را تهدید می‌کند، همچنین آسیب‌های فضای مجازی که بر فرزندان، کودکان و نوجوانان و جوانان را شامل می‌شود و آسیب‌های فراوان دیگری که به آن اشاره شده است دانستن این آسیب‌ها و خطرات برای تمامی افراد خانواده اهمیت دارد خصوصاً پدر و مادر باید از این آسیب‌ها اطلاعات کافی داشته باشند تا در حد امکان از وقوع این آسیب‌ها خودداری شود یک پدر و مادر و زوج آگاه از این آسیب، بسیار بهتر می‌توانند این مسائل را مدیریت کنند پس توصیه می‌شود این پژوهش را مطالعه بفرمایید.

کلید واژه

آسیب، فضای مجازی، خانواده

خانواده نخستین نهاد اجتماعی است که در زندگی جمعی انسان شکل گرفته و مهم‌ترین نقش را در توسعه و رشد مراحل حیات بشر در طول زندگی انسان از خود نشان داده است و از ابتدا تاکنون و تا فرجام زندگی، نسبت به سایر نهادهای اجتماعی از ارزش و اهمیت خاصی برخوردار بوده و خواهد بود. امروزه با گسترش اینترنت و فضای مجازی و دنیای ماشینی و عصر جدید تکنولوژی و ارتباطات دشمنی دشمنان اسلام و خانواده هم تغییر کرده و از طریق جنگ نرم‌افزاری به فروپاشی بنیان خانواده و آرا و عقاید جوانان نایل آیند.

با توجه به زندگی شهری امروزی که بیشتر والدین، شاغل و بیرون از خانه کار می‌کنند و اکثر خانواده‌ها تک فرزند هستند پس به دنبال سرگرمی برای فرزندان خود می‌گردند که جایگزینی باشد و جای خالی خود و خواهر و برادر را برای کودکانشان پر کنند پس ابزارهایی چون تلفن همراه، رایانه و اینترنت را در اختیار فرزندان خود قرار می‌دهند.

با توجه به اینکه بسیاری از والدین به محتواهای درون اینترنت و دنیای عمیق آن آگاه نیستند و فرزند خود را در این محیط ناامن و خطرناک تنها می‌گذارند. گسترش فضای مجازی مانند انواع پیشرفت‌ها آثار مثبت و منفی گوناگونی برای کاربران خود ایجاد کرده است.

از پیامدهای ثبت آن می‌توانیم به تسهیل و تسریع ارتباطات و تبادل اطلاعات نام ببریم و از پیامدهای منفی که مورد بحث ما در این مقاله است می‌توان به مواردی مانند اختلال در روابط خانوادگی، مشکلات زناشویی بین زوجین، افسردگی و انزوا و گوشه‌گیری، به خطر افتادن حریم خصوصی افراد، بلوغ زودرس، اختلالات شخصیتی، افسردگی، روابط نامشروع و... اشاره کرد.

در این زمینه پژوهش و تحقیقات بسیاری انجام شده و این موضوع از دید صاحب نظران و اندیشمندان و دغدغه‌مندان مخفی نمانده است.

ازجمله: کتاب آسیب‌های فضای مجازی، علی محمد رجبی، ۱۳۹۸ انتظارات پشتیبان، نویسنده در این کتاب شما را با آسیب‌های روحی و روانی شبکه‌های اجتماعی آشنا می‌کند و به بررسی اقدامات لازم جهت پیشگیری از بروز اختلالات مرتبط می‌پردازد.

و همچنین کتاب آسیب‌های نوظهور در کمین خانواده، علی علیزاده، ۱۳۹۳ انتشارات عصر آگاهی، در این کتاب ابتدا اهمیت و جایگاه خانواده در اسلام را بیان کرده است و سپس آسیب‌های نوظهور را که خانواده

را تهدید می‌کند مورد بررسی قرار می‌دهد و اهمیت و معیارهای ازدواج در اسلام را مورد بررسی قرار می‌دهد.

همچنین مقالاتی هم در این باره نگاشته شده است از جمله این مقالات می‌توان به مقاله تاثیر استفاده از فضای مجازی و ماهواره بر نوجوانان، مریم عباسی، ۱۳۹۶ اشاره کرد.

در این مقاله بیان شده که فضای مجازی با تمام زندگی ما مرتبط است و فضای مجازی بیشترین تاثیر فرهنگی را دارد و نوجوانی را سنی حساس می‌داند که با انبوهی از مشکلات مواجه است.

و اما مبحث مورد بحث ما در این مقاله معرفی و راهکار آسیب‌های این فضا بر خانواده است، ما در این مقاله با مراجعه به کتب و سایت‌ها و مقالاتی که در این زمینه نگاشته و جمع آوری شده است درصدد پاسخگویی به سوال آسیب‌های فضای مجازی بر خانواده هستیم.

مفهوم شناسی:

در این مقاله لغات و مفاهیمی به کار رفته است که بیان نقش آنها بسیار اهمیت دارد برای آشنایی بیشتر با این مفاهیم، باید ابتدا به طور مجزا و خلاصه شرح داده شوند مباحث مطرح شده حول محورهایی مانند آسیب، فضای مجازی، خانواده می‌باشد.

معنای لغوی و اصطلاحی آسیب:

آسیب به معنای ضرب، کوب، زخم، نقص یا شکستگی ه به سبب ضربت و زخم پیدا می‌شود به معنای تماس و سایش، اضطراب و تشویش و دلواپسی است.^۱ در این تحقیق آسیب به معنای آنچه سبب فساد و تباهی است مورد استفاده قرار می‌گیرد.

معنای اصطلاحی آسیب: به آن دسته از علل و اختلالاتی اطلاق می‌شود که وجودشان تداوم و حرکت پدیده‌ای را تهدید می‌کند و آن را از رسیدن به اهداف و آرمانش باز می‌دارد.

برخی در تعریف آسیب گفته‌اند: «منظور از آسیب، عاملی است که سبب اختلال و ناهنجاری‌ها و آفت در پدیده‌ها می‌شود و گاهی به خود اختلالات آسیب گفته می‌شود».^۲

معنای لغوی و اصطلاحی فضای مجازی:

فضای مجازی از دو مفهوم فضا و مجاز تشکیل شده است= «فضا: به معنای مکان و فضای خالی از سازه‌ها و ساختمان‌های جو خارج از زمین است.^۳ مجاز: از لفظ حقیقت گرفته شده و عکس آن است.^۴

فضای مجازی عبارت است از محیطی که در آن برقراری ارتباطات رویت و انتقال اطلاعات به صورت غیر قابل لمس و با اشتغال اندکی از محیط قابل لمس در ساختارها و قالب‌هایی به عنوان خدمات به انسان‌ها، طراحی و کنترل می‌شود. بنابراین کلیه خدمات ابزارهای سخت و نرم، محتواها، ارتباطات، قالب‌ها و دنیای اطلاعات و ارتباطات شامل فضای مجازی می‌شود.^۵

۱ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج ۱

۲ حاجی، محمدعلی، آ آسیب شناسی تربیت دینی، ج ۴

۳ صدر، ابوالقاسم، دایرة المعارف معماری و شهرسازی، ص ۱۵۶

۴ جبران، مسعود، فرهنگ راعداالطلاب، ص ۶۰۶

۵ کهوند، محمد: شبکه عنکبوتی: روش‌های جذب، نفوذ و تاثیرگذاری در فضای مجازی، ص ۲۹

معنای لغوی و اصطلاحی خانواده:

خانواده در لغت به معنای خاندان، اهل بیت، اهل خانه، دودمان، زن و فرزند و فامیل معنا شده است.^۱

خانواده در اصطلاح: خانواده نهاد اجتماعی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می‌گیرد و با تولید مثل توسعه می‌یابد. این نهاد اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم‌ترین عامل تکامل جامعه بشر است و از این رو اسلام که برنامه تکامل انسان است برای تاسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، رهنمودهای بسیار مهمی را ارائه کرده است.^۲

آسیب‌های فضای مجازی بر پدر در خانواده

شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی آثار مخربی بر خانواده مخصوصاً بر خانواده وارد می‌کند پدر در خانواده مسئولیت و اقتدار ویژه‌ای در بین اعضای خانواده دارد و اگر پدر در خانواده زمانی که در منزل است مدام در فضای مجازی باشد پس از همسر و فرزندان خود غافل می‌شود و آثار بسیار بدی در خانواده به وجود می‌آید در اینجا به برخی از آسیب‌های فضای مجازی بر پدر در خانواده اشاره می‌کنیم:

۱- ترویج هوس خواهی و تنوع طلبی:

در شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی علی‌الخصوص اینستاگرام زنان با هزار مد و آرایش‌های مختلف و عمل‌های زیبایی فراوان در این فضا خود را نمایان می‌کنند و زیبایی‌های ظاهری و جسمی‌شان به صورت بسیار پررنگ برای مخاطب نمایش داده می‌شود به گونه‌ای که محرک شهوات مردان باشد. در این فضا روابط دیگر به غیر از چارچوب خانواده آزاد و عادی‌سازی می‌شود و مرد این حق را دارد که روابط جنسی غیر از چارچوب خانواده داشته باشد. اگر پدر در خانواده در فضای مجازی این گونه افراد را ببیند و به دنبال رفع عطش تنوع طلبیش می‌رود و روابط آزاد خواهد داشت ی اگر به دلایلی از این کار اجتناب کند ولی ذهنش درگیر این مسئله باشد همسرش برای او تکراری خواهد بود و نمی‌تواند نیازهای او را برطرف کند اگر فقط ذهنی به زیبایی‌های اندام و ظاهر آن افراد فکر کند کمترین اثر بین زن و شوهر و عدم رضایت و تمایل جنسی خواهد بود. همچنین مهم‌ترین آسیب‌های فضای مجازی در بحث فردی در خانواده تضعیف و نادیده گرفتن پیوند، حق مسلم زناشویی، القای تجربه به چندین باره عشق توسط زن و مرد

۱ عمید، حسن، همان، ص ۴۲۳

۲ محمدی ری شهری، محمد، ص ۱۱

دیدن صحنه‌های محرک و شهوت انگیز در فیلم‌های ماهواره مخصوصاً برای نوجوانانی که توان اطفاع شهوت از راه شرعی را ندارند و جب روی آوردن به دفع شهوت از راه استمتاع می‌گردد.

یکی از مواردی که در فضای مجازی اعم از اینترنت، ماهواره و... به نوجوانان و جوانان توسط دشمن آموزش داده می‌شود آموزش راه‌های خودارضایی است که این بسیار خطرناک می‌باشد چرا که نوجوانی که از طریق فضای مجازی این موارد را می‌بیند به علت هیجان و کنجکاوی که دارد دست به خودارضایی می‌زند پس باید والدین در این سن بسیار مواظب فرزندانشان باشند که هرگونه فیلم و تصویری را نبینند و در هر سایت و فضای مجازی ورود پیدا نکنند.^۱

از پیامدهای خودارضایی می‌توان به مواردی مانند ضعف ایمان، کاهش اراده، بلوغ زودرس، بی‌اشتهایی، ضعف جنسی و انزال زودرس، کم‌خونی، سرگیجه و... اشاره کرد.

۸- بی‌بندوباری و فساد اخلاقی:

پورنوگرافی یا سکس موضوع دیگر بحث ماست. نیازهای جنسی از نیازهای پایه انسان بوده و خواهد بود. کاری که غرب در صد سال پیش انجام داده است، این است که به دلیل برتری دادن به تجربه‌گرایی و تخیل کمابیش هر کار ناممکنی که دور از ذهن بشر است را تصویرسازی کرده است. در ایران کارهایی که به نوعی گناه جنسی قلمداد می‌شود، در خاطره چندین نسل اصلاً وجود ندارد. بیشتر مردم ایران با یک نفر ازدواج می‌کنند و اعمال جنسی برای ایرانیان قالب تعریف شده‌ای دارد. اما حال، غرب از طریق اینترنت و فضای مجازی روابط جنسی را بین پسران و دختران یا پسران با پسران را ترویج می‌دهد و جذاب سازی می‌کند. این‌ها برخلاف آموزه‌ها و دستورات اسلام می‌باشد که جوانان متدین ما با دیدن این صحنه‌ها در فضای مجازی به شدت تحریک می‌شوند و به سراغ روابط نامشروع جنسی می‌روند.^۲

آموزه‌های اسلامی اعلام می‌کنند که شهوت انسان را پایانی نیست. شهید مرتضی مطهری می‌فرماید: «به هر اندازه آزادی در مسائل جنسی بیشتر باشد، التهاب فرد زیادتر می‌شود، زیرا غریزه جنسی تنها ظرفیت جسمانی ندارد بلکه ظرفیت روحی هم دارد.»^۳

تحقیقات متعدد نشان داده است که مشاهده این تصاویر و فیلم‌های مستهجن تنها آسیب فردی به دنبال ندارد بلکه آسیب‌هایی برای جامعه هم به دنبال دارد. تحقیقات نشان می‌دهد بلوغ زودرس، آسیب دیدن

۱ طباطبایی هارونی، فاطمه السادات، همان، ص ۹۸

۲ منتظر القائم، مهدی، امنیت در فضای مجازی، ص ۸۶ و ۸۷

۳. مطهری، مرتضی، آشنایی با قرآن، جلد ۴، ص ۹۵

در روابط اجتماعی، افسردگی، احساس گناه، خود ارضایی، آغاز زود هنگام روابط جنسی، انحرافات جنسی، تجاوز جنسی، به تاخیر افتادن ازدواج و... با مشاهده تصاویر پورنوگرافی رابطه دارد^۱.

۱ هاشمی، زینب، بررسی آسیب‌های فضای مجازی در نوجوانان، ص ۱۴

نتیجه گیری:

آنچه از این پژوهش به دست آمد، شناخت آسیب هایی در فضای مجازی بود که می تواند بر پیکره خانواده وارد کند که در وهله اول به بررسی آسیب هایی که فضای مجازی می تواند اثرات منفی بر پدر، مادر و فرزندان خانواده داشته باشد پرداختیم و سپس در وهله دوم قرآن و روایات مرتبط با بحثمان را بیان کردیم و به رویکرد اسلامی اشاره کردیم و پیشنهاداتی را بیان کردیم که خانواده چگونه با این معضل بزرگ برخورد کنند که آسیب کمتری از فضای مجازی ببینند.

بنابراین دانستیم که خانواده به عنوان اصلی ترین نهاد اجتماعی که مبدا و سرمنشا فرهنگ و تمدن در تاریخ بشر بوده و هست، که باید حتماً مورد توجه و حمایت و هدایت قرار گیرد زیرا که هدایت و اصلاح خانواده از معضل فضای مجازی باعث تربیت درست و اصلاح کل جامعه بشریت می شود.

در اینجا از نهادهایی که از بنیان خانواده حمایت می کنند و در امر ازدواج و تشکیل خانواده جوانان را مورد حمایت و تشویق خود قرار می دهند کمال تشکر را دارم.

قرآن کریم

نهج البلاغه

- آیتی ، اصغر ، محمودی ، حسن، ماهی که مهر را برد، قم: همای غدیر ، ۱۳۹۴ ه. ش.
- جبران ، مسعود ، فرهنگ راشد الطلاب ، بی جا، انتشارات یادواره کتاب ، ۱۳۸۹ ه. ش.
- حاجی ، محمدعلی ، آسیب شناسی تربیت دینی ، ج ۴ ، قم: دارالحدیث ، ۱۳۸۷ ه. ش .
- سید ابوالقاسم ، صدر ، دایره المعارف معماری و شهرسازی (مصور) ، تهران ، انتشارات آزاده ، ۱۳۸۰ ه. ش.
- سروری ، حجت الله ، نقش ماهواره در زندگی ، قم: جوانان موفق ، ۱۳۹۳ ه. ش.
- طباطبایی هارونی ، فاطمه السادات ، آسیب‌های فضای مجازی بر نوجوانان ، یزد: شهد علم ، ۱۳۹۸ ه. ش.
- عمید ، حسن ، فرهنگ فارسی عمید ، امیرکبیر شرکت کتاب‌های جیبی فرانکلین ، بیجا ، ۱۳۸۱ ه. ش.
- عباسی ولدی ، محسن ، شقاب‌های سفره پشت بامان: ماهواره و خانواده ، قم جامع الزهرا(س) ۱۳۹۲ ه. ش.
- _____ ، من دیگر ما ، ج ۳ ، تهران: آیین فطرت ، ۱۳۹۴ ه. ش.
- _____ ، آسمانی نشان آسمانی بمان ، تهران: آیین فطرت ، ۱۴۰۱ ه. ش.
- فجری ، محمد مهدی ، خانواده‌ها بدانند : مروری بر آسیب‌ها و راهکارهای استفاده از فضای مجازی ، چاپ دوم ، قم ، مهر امیرالمومنین ، ۱۳۹۷ ه. ش .
- کهنوند ، محمد ، شبکه عنکبوتی: روش‌های جذب ، نفوذ و تاثیرگذاری در فضای مجازی ، قم ، ذکری ، ۱۳۹۵ ه. ش.
- کمال ، حامد ، کمال ، محمد ، آموزش سواد رسانه‌ای در فضای سایبر ، چاپ دوم ، اصفهان: عروج ایمان ، ۱۳۹۶ ه. ش.

منطقی ، مرتضی ، راهنمای والدین در استفاده فرزندان از فناوری‌های ارتباطی جدید ، چاپ اول ، تهران: عابد ، ۱۳۸۶ ه.ش.

منتظر القائم ، مهدی ، امنیت در فضای مجازی ، چاپ اول ، تهران پژوهشگاه فرهنگ ، هنر، ارتباطات ، ۱۳۹۰ ه.ش.

مطهری ، مرتضی ، آشنایی با قرآن ، جلد ۴ ، چاپ پنجم ، بی جا ، انتشارات صدرا ، ۱۳۷۴ ه.ش.

حر عاملی ، محمد بن حسن ، وسائل الشیعه ، جلد ۱۶ ، چاپ اول ، قم: موسسه آل البيت(ع) ، ۱۴۰۹ ه.ق.

دهخدا ، علی اکبر ، لغت‌نامه ، جلد ۱ ، بی جا ، تهران : انتشارات دانشگاه ، ۱۳۷۷ ه.ش.

کرمی فریدنی ، علی ، نهج الفصاحه ، قم : حلم ، ۱۳۸۵ ه.ش.

محمدی ری شهری ، محمد ، میزان الحکمه ، جلد ۴ ، بی جا ، دارالحدیث ، ۱۳۸۴ ه.ش.

محمد بن علی ، ابن بابویه ، علل الشرایع ، جلد ۲ ، قم: مکتب الداوری المکتب الحیدری ، ۱۳۸۵ ه.ش.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از دانشجویان در تاریخ ۱۳۹۴/۴/۲۰

جمشیدی، روناک ، کاکابرایی ، کیوان ، «تعیین رابطه بین میزان استفاده از فضای مجازی با مشکلات رفتاری نوجوانان» ، دهمین کنفرانس بین المللی روانشناسی و علوم اجتماعی ، ۱۳۹۶ ه.ش.

سرمدی ، محمدرضا ، الفته ، شهربانو ، «فرصت‌ها و تهدیدهای فضای مجازی در رشد هوش ، خلاقیت ، عواطف ، منطق و تفکر و مهارت‌های زندگی کودکان» فلسفه و کودک: شماره ۱۵ ، ۱۳۹۶ ه.ش.

صالحی ، اکبر ، برادران کرمانی ، مریم ، «آسیب شناسی پدیدار شناسانه تاثیر اینترنت و شبکه های اجتماعی بر اخلاق و باورهای دینی جوانان» ، ترویجی اخلاق ، ۱۳۹۵ ه.ش.

گاردنر ، ویلیام ، جنگ علیه خانواده ، قم : دفتر مطالعات و تحقیقات زنان ، چاپ سوم ، ۱۳۹۲ ه.ش.

سایت manaviyat.ir (موسسه فرهنگی هنری سبک زندگی آل یاسین)